

ОТНОШЕНИЯТА КИТАЙ-АФРИКА: В ТЪРСЕНЕ НА НОВ МОДЕЛ НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Елизабет Йонева*

1. Увод

През последното десетилетие темата за активната динамика в засилването на ролята на Китай в глобален план провокира все по-мощно внимание, което е особено видимо и в контекста на изследванията по международни отношения. В стремежа си да се развива в стопански план и да се справи с предизвикателствата, наложени от необходимостта за адаптиране към променящите се геополитически и геоикономически реалности, Пекин планира и реализира мерки за оптимизиране на положението на страната, които неизбежно трансформират и нейната външна политика. Те също така генерират на свой ред преливащи ефекти към плоскостта на международните отношения. Нарастващата намеса и ангажиране на КНР със зони като Африка, Близкия Изток, Централна Азия, както и Латинска Америка, не само демонстрират специфичните интереси на страната към тях, особено по линия на ресурсните (с акцент върху енергийните) императиви, но и внасят изменения в установения в техните рамки баланс на силите.

С оглед на тези актуални тенденции настоящото изследване е ориентирано към разглеждане на основните измерения на китайските контакти и разгръщането на сътрудничество с Африка, както и отражението им върху партньорите и резултиращите въздействия върху засилването на съперничеството с утвърдилите се като влияние в исторически план европейски сили в региона. Дискутирането на различни аспекти на китайската политическа и икономическа стратегия, по отношение на африканските държави, се осъществява посредством фокусиране върху извеждането на сравнения с прилаганата от ЕС концептуална рамка спрямо тази зона, през перспективата на еволюцията в последните години, като анализът е ориентиран към разглеждане на проблематиката чрез използване на комбинация от геополитически и геоикономически методи.

* Елизабет Димитрова Йонева е доктор, главен асистент в катедра "Международни отношения", УНСС, e-mail: yoneva@unwe.bg

1) Трансформациите в китайската външна политика в отговор на новите реалности

Безспорно политическият възход на Китай е неразривно свързан с впечатляващото стопанско развитие и световната експортна експанзия на страната. С инициирането през 1978 г. на пазарните реформи стартира процес, чието разгръщане постепенно променя и глобалния икономически пейзаж. Китайските компании и бизнес операции налагат нови тенденции и прилагат специфични методи и инструменти за завладяване на нови пазари (Nabova, 2015: 66-74). Така през 2010 г. КНР се превърна във втората икономика в света, измествайки Япония от тази позиция, след като през 2007 г. отне третото място от Германия. Това даде основание за прогнози, че в рамките на 10 години "поднебесната империя" ще изпревари и САЩ, превръщайки се в икономически лидер в глобален план (Flanders, 2011). С оглед на данните на Световната банка за 2017 г., обаче, САЩ продължават да държат водещата позиция, която не са отстъпвали от 1871 г. насам, но макар и с отлагане във времето спрямо предишните предвиждания за достигането до водещото място наваксването спрямо американската икономика от страна на китайската продължава като устойчива тенденция.

Стратегията за национално развитие на КНР поставя приоритет върху осигуряването на суровини и създаването на нови пазари в подкрепа на захранвания от износа икономически растеж, като тези взаимнообвързани цели мотивират и китайския поход в търсене на природни ресурси и енергийна сигурност. Понастоящем страната се явява най-мощният потребител на енергия в света, като невъзможността нарастващото търсене на горива да бъде покрито от добива на национално ниво логично води като последствие до увеличаване на импорتنата зависимост.

Широката употреба на въглищните резерви, които доминират в енергийния профил на страната, но оказват драстичен негативен ефект в екологичен план, стимулира усилията за замяната им с природен газ. Според прогнозите на китайската компания PetroChina потреблението на природен газ в страната ще достигне 300 млрд. куб. м през 2020 г. Същевременно през 2003 г. Китай задмина Япония като втория световен вносител на нефт след САЩ, а очакванията са до 2030 г. вече да е лидер в това отношение. Според прогнози през 2020 г. Китай ще трябва да внася 77% от необходимия му петрол (Lanteigne, 2010: 103). Несъмнено азиатският гигант все повече се изправя пред същите проблеми в енергиен план, които вече отдавна тревожат САЩ и ЕС, но затрудненията пред него са свързани с това, че той трябва да разрешава тези трудности в далеч по-конкурентна среда.

Трудната ситуация по отношение на снабдяването с необходимите ресурси създаде стимули на политическо и експертно ниво за преосмислянето на

енергийната сигурност, което се превърна в емблематичен процес, отразяващ и засилващата се роля на страната в глобалния икономически пейзаж. През 2007 г. бе приета първата Бяла книга по енергетика, в която като национални приоритетни цели са заложили международното сътрудничество по отношение на съвместни проучвания и сондажи, насърчаването на чуждестранните инвестиции, подобряването на трансфера на технологии, поддържането на стабилни политически отношения с държавите-производителки на енергия, както и противопоставянето на "политизирането" на енергийните въпроси.

Предизвикателствата пред Китай по отношение на енергийната сигурност доведоха до сериозни трансформации във външната политика на страната. Те са особено очевидни по отношение на дипломатическите му контакти с неговите съседи от Централна Азия, Африка, Латинска Америка и т.н. Потенциалът за засилване на енергийните връзки между КНР и африканските държави е особено релевантен в контекста на диверсификационните усилия на Пекин, породени от статута на страната като мащабен консуматор и вносител на въглеводородни ресурси. В тази връзка Африка се явява значим компонент от китайската енергийна политика поради възможностите, които тя предлага за прокарване на алтернативни маршрути за доставки.

2) Енергийните императиви пред КНР

Същевременно еволюцията в китайската политика по линия на енергийната сигурност задава и общите принципи за търговските дейности по "излизане навън" (zouqichu) към редица развиващи се зони. Проявеното постоянство в прилагането на принципите на "мирно развиване" на взаимоотношенията, комбинирани с подход, базиран върху това да не се поставят условия /т.нар. "no strings attached" approach (Wilson, 2014)/, доказва своята ефективност с оглед на постигнатите резултати. Използваните от Пекин тактически средства, отразяващи отдаването на преимуществено значение на "икономическите права" в развиващите се страни, демонстрира не само практическата си полезност, но и решимостта на КНР да се противопоставя на доминиращите концепции в международната политика.

Императивите на енергийната сигурност обуславят не само интензифицирането на усилията, насочени към трансформации във външната политика, но и разгръщането и прилагането на собствена визия, различна от утвърдените такива. От една страна тези релевантни промени в сферата на енергийната дипломатия имат не само стопански ефект по линия на резултатите, свързани с постепенното подобряване на условията за функциониране на националната икономика и увеличаването на бизнес възможностите. От

друга страна, ускореният икономически растеж превръща Китай както в сериозен съперник на Запада (и особено на ЕС) на ресурсните пазари, така и в алтернативен център за редица развиващи се страни, което допринася за цялостното нарастване на ролята на страната в световните и регионалните отношения.

Ако насочим поглед към прогнозите за развитието на енергийния сектор, редица експерти са на мнение, че в следващите десетилетия основните актьори на международната политическа и икономическа сцена ще бъдат изправени пред предизвикателствата да се борят с нарастващата си енергийна зависимост поради необходимостта от външни доставки, което обаче ще се случва в условия на засилена глобална конкуренция за въглеводородни ресурси. Дори понастоящем, китайската динамичност в Африка, Централна Азия и Латинска Америка, във връзка с осигуряването на енергийни доставки, се явява емблематична за дефицитите в оперативния капацитет и потенциал на ЕС. Неспособността на Съюза да развие кохерентна енергийна политика също оказва на свой ред своето негативно въздействие върху финансовите условия и бизнес средата в Европа. Действията за подобряване на енергийната сигурност биват блокирани от липсата на вътрешен консенсус между страните членки в артикулирането както на визия, така и на практическа програма. ЕС инвестира политически капитал в това да се утвърди като световен лидер по въпросите на околната среда и климатичните промени, което обаче го принуждава да жонглира между осигуряването на енергийните доставки, стопанската конкурентоспособност и екологичната устойчивост.

За разлика от европейския подход, енергийната стратегия на САЩ се опира на натрупания дългогодишен опит в използването на военна сила за осигуряване на траен достъп до енергийни доставки от различни региони, с изразен акцент върху стратегически важната зона на Близкия Изток. Бидейки в ролята на доскоро най-големият потребител в света на енергийни ресурси, САЩ се явява и единственият фактор, разполагащ с военния потенциал да обезпечи безпроблемно своята енергийна сигурност. Залагането върху аспектите на "твърдата сила" обаче провокира не само сериозни критики от страна на останалите елементи в световната система, но и генерира тенденции към нарастваща "милитаризация" в осигуряването на енергийни доставки.

Същевременно Китай се ориентира към придобиване на дялове в проекти и компании с енергийна насоченост в глобален план, инвестиране в инфраструктура, получаване на достъп до права за проучване и сондиране, съпроводени с нов модел: отпускане на финансови средства на държави в търсене на такива в замяна на дългосрочни договори за енергийни доставки (на принципа "заеми срещу петрол", сравним с прилаганата по-рано от дру-

ги държави версия "храни срещу петрол") и продажба на оръжие за страни, въввлечени във вътрешни или външни конфликти, или явяващи се обект на наложен режим на международни санкции. Тези инструменти, използвани от Пекин, се оказаха по-притегателни за редица страни и региони на фона на прилаганите подходи от страна на САЩ и ЕС.

3) Отношенията Китай-Африка: концептуална рамка

Всички от споменатите вектори на цялостната китайска енергийна политика са налични и в използваните механизми по отношение на Африка. Разработената политика за оказване на помощ и инвестиции за континента особено изпъква в рамките на енергийния сектор и добивната индустрия. Тя не просто променя облика на региона, но има и непосредствено отражение върху баланса на силите в Африка. Тази революционна доктрина, въведена от Пекин, генерира мащабни успехи по линия на сериозно възхвалявания и широко рекламиран подход Юг-Юг (Shelton, 2005).

Погледнати от историческа перспектива, свидетелствата за отношенията Китай-Африка датират още от античната епоха с оглед на потвърдените търговски връзки между двата региона. Средновековният триумф в тяхното развитие се свързва с китайския мореплавател, пътешественик и дипломат Джън Хъ. Прочутият флотски адмирал от времената на династия Мин командва експедиции не само до други части на Азия, но и до Източна Африка в периода 1405-1433 г. Неговите кораби достигат до бреговете на Сомалия и плават надолу по крайбрежието чак до Мозамбикския проток. Той предпочитал дипломатическите техники, но не се колебаел да използва и военна сила, за да демонстрира китайската мощ. Модерните китайско-африкански отношения започват към края на 50-те години на XX в., но те се разгръщат под знака на Студената война и превъзходството на идеологическите съображения. Страната изказва подкрепата си за независимостта на африканските страни и стартира своите дейности по осъществяване на инфраструктурни инвестиции. С оглед на това, че много страни от региона се отличават с изявена реторика в полза на налагане в международен план на политиката за "един Китай", именно поддръжката от страна на африканските нации се явява ключова за КНР за получаване на постоянно място в Съвета за сигурност на ООН.

Краят на двуполусния световен ред маркира и началото на нова ера в развитието на континента. Най-значимият и отличителен сигнал за започналите трансформации се явява стартирането на Форума за сътрудничество Китай-Африка /Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC)/ през октомври 2000 г. Неговата еволюция доказва ценността на механизма за колективен диалог между КНР и 48 африкански държави, по линия на който се пред-

лагат преференциални заеми и облекчения или редукиции по дългови задължения, като се създава и фонд за улесняване на китайските инвестиции в региона. През 2006 г. – официално обявената за "Година на Африка" в Китай (Hofmann et al., 2007), страната се превръща във вторият по значимост търговски партньор на континента след САЩ, измествайки Франция като важен традиционен партньор и бивша колониална сила. Понастоящем над 800 китайски корпорации осъществяват операции в Африка. Редица университети от Намибия до Уганда създават катедри по китайска филология. Дипломатическото измерение също не бива да се пренебрегва – КНР поддържа посолства в повече африкански държави от САЩ или която и да е европейска страна. Специфично изключение е Кралство Свазиленд поради неговата външна политика, ориентирана към признаването на Тайван.

Благодарение на усилената си бизнес активност в региона, Китай финансира днес повече инфраструктурни проекти в Африка, отколкото Световната банка. Азиатската страна осигурява заеми и инвестиции в замяна на гарантиране на достъп до природни ресурси (Mbaye, 2006). Китайските програми за развитие са концентрирани предимно в областта на инфраструктурата, производството и образованието (най-вече предоставяне на университетски стипендии). Чрез предлагане на милиарди долари по нисколихвени заеми, Пекин налага обмен по модела "инфраструктура срещу ресурси", сравним с предишни версии на принципа "храни срещу петрол". Същевременно КНР поставя изисквания минимум 50% от предоставените средства да бъдат изхарчени за китайски стоки или услуги. Позитивни ефекти от коментираната инвестиционна активност могат да бъдат намерени в контекста на трансфера на технологии, обучение на служители, както и за диверсифицирането на икономиката. От друга страна, обаче, липсата на оценка на въздействието върху околната среда улеснява бързата реализация на проектите, но техните слабости кореспондират именно с потенциалните екологични рискове от осъществяването им.

4) Особеностите на "китайския модел" за сътрудничество: сравнителна перспектива

За да очертаем концептуалната рамка на т.нар. "китайски модел", първо трябва да се концентрираме върху неговите основни характеристики и отличителни принципи (Condon, 2012). Очевидно Пекин се ползва от сериозното преимущество да не е обременен от колониално минало в отношенията си с африканските страни. Те от своя страна не възприемат азиатския гигант съответно като донор, а като бизнес партньор. Това би следвало да ни доведе до заключението, че тук става дума за равнопоставено партньорство, но отворен остава обаче въпросът, дали случаят наистина е такъв, когато

участниците в тази връзка имат на свое разположение доста различни и напълно непропорционални сили и активи.

Китайският безусловен подход спрямо Африка се опира на изведените ръководни принципи на ненамеса във вътрешните работи и зачитане на суверенитета. По думите на президента Си Дзинпин, "Китай силно вярва, че Африка принадлежи на африканските народи и африканските проблеми следва да се решават от самите африканци" (Buchanan, 2015). Тази ненамеса във вътрешни въпроси по линия на т.нар. "политика на чистите ръце" отваря вратата за възползване от възможностите, осигурени от зачитането на избора на политическа система и собствен път на развитие от африканските страни. Тя е в хармония и с основния приоритет за постигане на взаимноизгодна стопанска печалба, отразена в постулата "да забогатеем заедно" (French, 2004). Китайските усилия за износ към Африка на прилаганата в национален план стратегия за "растеж на всяка цена" генерира странични ефекти посредством модифицирането на доминиращите концепции чрез промотиране на идеята за неуниверсалност на човешките права. Съгласно гледната точка на Пекин не може да има примат на гражданските и политическите права над икономическите, социалните и културните такива. Максимата "първо растеж, после права" е симптоматична за китайското кредо, ръководещо развитието на отношенията с всички африкански държави. Тази специална система от принципи дава основания на някои експерти да твърдят, че е налице общ набор от ценности, споделяни от китайците и африканците, допринасящ за по-лесното сближаване между тях. Този вид концепции имат обаче и редица опоненти, които настояват, че има слаби индикации в подкрепа на подобна теза.

В противовес на китайския подход, западният такъв за оказване на помощ се опира на инструментите на поставянето на условия (т.нар. "conditionality"), символизиращи от нормите за насърчаване на демокрацията и прозрачността, намаляване на корупцията, зачитане на човешките права и т.н. Наред с това можем да идентифицираме още различия между китайския и западния модел за изграждане на отношения с Африка, които се експлицитно заложили в противопоставянето "икономика срещу политика". Така например, американската Агенция за международно развитие /United States Agency for International Development/ осъществява дейността си в тясно сътрудничество с Държавния департамент на САЩ. В контраст на това, китайската помощ се предоставя по линия на Министерството на търговията и вносно-износна банка Exim /China Export Import Bank/. Несъмнено версията на Пекин относно прилаганите методи за помощ отправя сериозно предизвикателство към западното статукво в тази област. Редица страни заклеймяват КНР като "престъпен донор", чиито действия ще са разрушителни за Африка в дългосрочен план. Западните критики към "безскрупул-

ното" поведение на Китай не само разкрива различните визии на основните актьори на световната сцена, но се явява и доказателство за изкривените възприятия и изградените негативни стереотипи и нагласи. Като пример за тези симптоми можем да посочим ожесточената реторика срещу китайския "индустриален колониализъм", както и умишленото припомняне на китайската поговорка, че "заемът никога не е подарък".

Въпреки това китайската дейност в Африка дава своя принос за преосмисляне на западния подход. Нейното въздействие върху дебата относно политиките за развитие е мащабно и широкият му спектър включва също така и признаването на западните модели за помощ като провали. Поставянето на условия бива заклеено като форма на интервенционизъм или опит за налагане на западните ценности върху африканските страни. Според Джоузеф Стиглиц то "подсилва традиционните йерархични взаимоотношения" между донора и реципиента. В рамките на ЕС също се прави преоценка на използването на традиционните методи, като се признава, че "промените не могат да бъдат наложени отвън". Координаторът за отношенията Китай-Африка към Европейската комисия Уве Висенбах заявява, че Европа трябва да разгледа по-отблизо всички възможности "как старото партньорство донор-реципиент може да бъде трансформирано в модерно такова".

Това показва, че абсолютизирането на критичното отношение към китайската дейност в Африка далеч не бива да се приема безрезервно особено в изследователски план, тъй като то би попречило на обективното проучване на задвижените от нея нови процеси, катализиращи метаморфози и в рамките на статуквото. Понастоящем китайските инвестиции в добивните индустрии в региона следват следната схема на преимуществен интерес: Замбия – мед и уран, Зимбабве – въглища и платина, Конго – кобалт, Габон, Екваториална Гвинея, Камерун, Мозамбик, Либерия – дървесина, Южна Африка – манган, Нигерия – уран и др. Наред с това, 1/3 от петролните доставки за КНР идват от африканския континент, формирайки 50% от износа на този регион към азиатската държава. Съответно най-значимите партньори в енергийния сектор за страната се явяват Ангола, Судан и Конго.

5) Основни вектори на сътрудничеството Китай-Африка

Конго е един от значимите примери за ползотворната активност на КНР в Африка. Китайските компании са изградили там над 3000 км жп линии, 3500 км пътища, стотици клиники, болници и училища, както и 2 университета, като общата стойност на инвестициите възлиза на над 6 млрд. \$. Изграждането на кобалтови и медни мини също е част от бизнес участието в региона. В замяна на това, Китай получава права за добив на 12 млн. тона мед и кобалт за следващите 25 години.

Случаят на Ангола също предлага важни заключения за прилаганите техники в рамките на китайския модел (Horta, 2006: 493-495). През 2004 г. страната реши да прекрати преговорите си с Международния валутен фонд заради офертата на китайската банка Exim за предоставяне на заем на стойност 2 млрд. \$ (Hare, 2007) без налагане на "унизителни условия". Ответният ангажимент на Ангола бе свързан с това да се осигурят на Китай 40 000 барела петрол на ден. През 2011 г. страната подписа и две допълнителни сделки за получаване на заем за 15 млрд. \$ (De Comarmond, 2011). Дейностите на китайските компании са ориентирани към възстановяване на 3 жп линии, явяващи се от съществено значение за минералния експорт на Ангола, изграждането на ново летище, както и към жилищно строителство. Както посочва един анголски министър, "нашите отношения с Китай не само ни позволиха да получим огромни заеми, но още по-важно – накараха Запада да ни третира с повече респект и по по-малко покровителствен начин. За това ние сме особено благодарни".

В Сенегал китайските инвестиции в инфраструктурни проекти включват изграждането на мостове, пътища, училища, болници, диги, административни сгради, стадиони и летища. Правителството налага от своя страна в рамките на инвестиционните сделки специфични изисквания за трансфер на технологии и осъществяване на обучения. Президентът Абдулай Вад подчертава, че докато "за един договор, за който ще отнеме 5 години да се обсъди, договори и подпише със Световната банка, са необходими 3 месеца, за да се сключи с китайските власти.... Когато бюрокрацията възпрепятства способността да се действа и когато съществува бедност, докато международните функционери си влачат краката, африканските лидери имат задължението да търсят по-бързи решения".

Особено проблематични за западните сили се явяват китайските отношения със Судан (Holslag, 2007). В нарушение на ембаргото на ООН Пекин решава да продаде самолети и оръжия на президента Омар ал-Башир. Китайският посланик в Южна Африка Ли Гуджин заявява в тази връзка: "Ние не вярваме в ембаргото. Това означава просто, че хората ще страдат. От практическа гледна точка, ембаргото и санкциите не разрешават проблеми". В допълнение към това заместник-министърът на външните работи на КНР Джоу Уенджонг коментира: "Бизнесът си е бизнес. Ние се опитваме да разделим политиката от бизнеса. Смятам, че ситуацията в Судан си е вътрешен проблем и ние не сме в позиция да им се налагаме" (Kurlantzick, 2007: 222). Въпреки това обаче международната критика към този подход принуждава КНР да подкрепи през 2007 г. идеята за разполагане на съвместна мироопазваща мисия на Африканския съюз и ООН в Дарфур.

Навлизането на китайски енергийни компании в Судан също е важен индикатор за техните намерения за регионална максимизация и трайно

присъствие в Африка. Китайската национална петролна корпорация /China National Petroleum Corporation (CNPC)/ стартира операциите си в страната през 1996 г. и бързо се превръща в най-големият инвеститор, придобивайки 40% от Greater Nile Petroleum Company (GNPOC), Суданската национална петролна компания, както и редица концесии за нефтени проучвания и сондажи. CNPC е ангажирана също така и с изграждането на енергийна инфраструктура в страната. Тя участва в прокарането на петролопровод с дължина 1 500 км от блокове 1 и 2 до Червено море, както и на петролопровод от 740 км от нефтените полета Фула в Западен Курдифан до основната рафинерия в Хартум. В тази връзка впоследствие в Южен Судан са разположени 4 000 китайски войници с цел осигуряване на защита за петролопроводите (Elliott, 2007). Китайците също така притежават 50% от химическата компания в Хартум, като наред с това имат цялостна собственост над Суданския проект за петрохимическа търговия. Съгласно думите на Ли Ксиаобинг – заместник-директор на отдела за Западна Азия и Африка в министерството на търговията, "ние стартирахме в Судан от нищото, като когато започнахме те бяха петролни вносители, а сега са петролни износители. Ние изградихме рафинериите, петролопроводите и производството" (French, 2004).

Откриването на нефт в Кения и Уганда, както и намерените находища на природен газ в Танзания превръщат Източна Африка в гореща точка за енергийните компании. Въпреки това обаче възникват редица трудности по линия на транспортната инфраструктура в тези страни, която страда от продължилата с десетилетия слаба инвестиционна активност в тази област. В Танзания Пекин подпомага изграждането на огромно пристанище и специална икономическа зона в Багамойо, възлизащи на стойност 10 млрд. \$. Китайците участват и в изграждането на жп линията Тан-Зам, явяваща се най-дългата жп линия в рамките на Африка, и свързваща с дължина от 2 000 км медните мини на Замбия с танзанийското пристанище Дар ес-Салаам. КНР се превръща във водещият търговски партньор за източноафриканската държава. Китай също така играе важна роля във финансирането на мащабни проекти като газопровода Мтвара-Дар ес-Салаам и електроцентралата в Киньерези (Feng, 2014). Наред с това китайската Sichuan Hongda Group влага 3 млрд. \$ в партньорството си с танзанийската Корпорация за национално развитие за разработване на голяма желязно-въглищна мина (Jacks, 2014).

Същевременно нарастването на международната цена на медта през 2010 г. също допринася за стимулиране на китайския интерес и ускорената бизнес активност в страната. Самите танзанийци също започват да предлагат инвестиционни проекти за привличане на китайско финансиране. Промените на световните пазари за мед и поредицата от проблеми, свързани с искове по линия на качество и осъществени измами, маркират началото на

упадъка в тази индустрия. В резултат много компании започват да се изтеглят от ресурсния бизнес (Hongxiang et al., 2016).

Въздействието на Китай върху тази развиваща се държава има също така и друго измерение. С оглед на мащабното китайско търсене на слонова кост, избиването на танзанийските слонове също се очертава на свой ред като неизбежен проблем. Последните вълни от осъществени инвестиции в страната довеждат със себе си и хиляди китайски работници, които транспортират слонова кост в малки количества за азиатския пазар (Ruparelia, 2015).

В Замбия Китайската корпорация за цветни метали /China Non-Ferrous Metals Corporation (CNMC)/ придоби през 1998 г. 85% от медната мина в Чамбиши за 20 млн. \$. Възникналата експлозия в нея през 2005 г., както и насилственото потушаване на протестите на миньорите през 2006 и 2011 г. възпламенява обаче анти-китайската реторика в страната. По време на президентската изборна кампания през 2006 г. кандидатът Майкъл Сата коментира: "Китай смуче от нас. Ние ставаме по-бедни, защото те вземат нашето богатство". След победата на неговия опонент Рупия Банда КНР демонстрира своята подкрепа, като опрощава 221 млн.\$ от дълга на Замбия. Сата продължава със своя подход, заявявайки че "китайците не са тук като инвеститори, а като нашественици" (Hitchens, 2008). Когато обаче през 2011 г. той става петият президент на Замбия (Mfula et al., 2011), Сата снижава тона на своите изявления и се съгласява, че чуждестранните инвеститори са добре дошли в страната, но те трябва да подобрят условията за местните работници (England, 2011). В резултат на това е постигнат компромис по линия на повишаването на надниците за миньорите.

Майкъл Сата, прочул се с прозвището "Кралят Кобра", постепенно променя позицията си като противник на китайските инвестиции в неговата държава, явяваща се най-големият производител на мед в Африка, като заявява, че той ще извлече изгода от китайците, тъй като "ще ги използваме, за да се развиваме". В този дух той коментира: "Не обвинявайте китайците, а обвинявайте самите себе си, тъй като китайците са готови да работят, те са много трудолюбиви хора [...]. Те могат да се справят с едно хранене на ден; използвайте ги правилно..." (Sata U-turns on China, 2011). Китайският посланик в Замбия Джоу Юксиао приветства от своя страна политиката на Патриотичния фронт и обещава да съдейства за подпомагането на Замбия в различни стопански сектори като земеделие, строителство, здравеопазване, търговия, наука, образование и технологии. КНР вече има инвестирани над 2 млрд. \$ в Замбия, които са генерирали над 30 000 работни места за местните работници.

През 2016 г. Китай признава Замбия за втория си по значимост търговски партньор в Южна Африка след ЮАР. 570 компании са осъществили инвестиции в сектори като земеделие, минно дело, информационни и

комуникационни технологии и др. (China ranks Zambia as ..., 2016). По настоящем над 100 000 китайци живеят в Замбия. Въпреки че принципно мините и строителството са ги довели в страната, присъствието им оказва огромен ефект и върху друга важна индустрия, а именно туризма. Туристическият пазар на Замбия е слабо развит независимо от огромния потенциал с оглед наличието на сафари паркове и най-големия комплекс от водопади в света – Моси-оа-Туня, открити от шотландския изследовател Дейвид Ливингстън през 1855 г. и преименувани на британската кралица Виктория. В града, който днес носи пък неговото име, китайски фирми са инсталирали улично осветление и са подобрили дренажната система. Местните хора го наричат "градът, който Китай изгради". Според регионалният координатор по туризма Харолд Мвеене "повечето от договорите не се предоставят на китайски компании, защото те са [политически] фаворизирани, а защото те могат да ги изпълнят в срок и за разлика от замбийските фирми имат необходимия капацитет". За разлика от тях местните компании често изчезват след предоставянето на средства или така и не завършват проекта. Същевременно Замбия се оказва и продуктивна за китайските компании. Както пояснява специалистът по китайско-африканските отношения Бари Саутмън, "в Китай печалбата от проекти в областта на строителството възлиза на около 2%, така че в Замбия китайските компании са доволни да получават 10%, докато западните фирми искат 30 или 40% печалба" (Marsh, 2015).

Нарастващата мека сила на КНР в Африка е видима също така във възприятията на местните лидери. Вождът Мукуни – лидер на племето лейа заявява, че сега с добавянето и на китайците, в Замбия вече има 73 племена. Той също така настоява за премахването на визите за китайските туристи по време на сухия сезон, коментирайки че "ние не се вълнуваме от цвета на парите, а просто искаме да засилим туристическата си индустрия. Ние сме развиваща се нация и не можем да бъдем прекалено горди. В Китай има толкова много хора и те са изключително огромен пазар за нас, на който да навлезем". Безспорно през последните години китайските туристи пренасочват вниманието си от Европа към Африка. Сега страните от региона също се опитват да ги привлекат, за да извлекат дивиденди от този интерес. Мукуни дори добавя по темата, че "следващият свят ще бъде китайски" и "ние трябва да започнем да обучаваме хората си на тяхната кухня и техните навици" (Marsh, 2015).

Специфичен пример за съществуващи негативни нагласи по отношение на азиатския гигант пък се явява Мозамбик. През 2006 г. Китай предлага на страната заем на стойност 2 млрд. \$ за изграждането на дига на река Замбези. Съгласно подписания Меморандум за разбирателство 3 000 китайски заселници следва да станат фермери в долината. В резултат на надигналите се местни протести обаче властите са принудени да се откажат от плановете.

Заклучение

С оглед на все по-комплексната архитектура на китайското ангажиране с Африка въпросът за бъдещите резултати от нейното развитие се отличава с особена значимост и актуалност. Схемите на национално ниво обаче са доста различни и не могат да бъдат вкарани в един и същи шаблон. Опитвайки се да достигнем до генерално заключение, следва да се насочим към темата за цялостната роля на Китай по отношение на континента. Както заявява президентът на Африканската банка за развитие Доналд Каберука: "Китай трябва да бъде основният модел и източник на вдъхновение за африканските страни в мисията им за развитие"(Girouard, 2008). Същевременно президентът на Зимбабве Робърт Мугабе прави следния коментар по повод на обещанието на президента Си Дзинпин да инвестира 60 млрд. \$ в Африка: "Това е човек, представляващ страна, наричана някога бедна – страна, която никога не е била наш колонизатор. Той прави за нас това, което се очаква да правят онези, които в миналото ни колонизираха. Трябва да кажем, че той ни бе изпратен от Бог" (Allison, 2016).

В контекста на изложеното до момента няма как да не бъде акцентирано върху този емблематичен израз на отдаването на месианска роля на Китай от страна на африканския политически елит. Понастоящем статутът на КНР като мащабен консуматор на различни ресурси несъмнено трансформира и дипломатическите подходи по отношение на Африка. Фокусирането върху диверсификационните усилия представлява един от основните вектори на китайския интерес към тази зона. Задвижвани отчасти от по-мащабното нарастване на ролята на Пекин в глобален и регионален мащаб, тези метаморфози се явяват искрата за инициирането на процес на преоценка на континенталната динамика от страна на политическите елити в различни точки на света. Несъмнено енергийният сектор и добивните индустрии са симптоматични за случващото се в рамките на по-пространния геополитически и геоикономически пейзаж. Очевидно е, че конкуренцията по отношения на Африка не е просто за енергия и ресурси, а и по линия на упражняване на власт и влияние. Независимо от предстоящите резултати от тази битка обаче, актуалните елементи от разгръщането на китайския модел за изграждане на отношения и сътрудничество с континента провокира редица изследователски въпроси, немалка част от които са разположени и на плоскостта на международните отношения.

Референции:

Allison, Simon. (2016), "Zimbabwe: As Mugabe Fights for His Political Future, Why Is China So Silent?", Institute for Security Studies, 2016, available at: <http://allafrica.com/stories/201607210677.html> (accessed 12 January 2018).

Buchanan, Elsa. (2015), "Africa-China Summit: Xi Jinping Pledges \$60bn for Development – and Overlooks Rights Abuses", International Business Times, 04.12.2015, available at: <http://www.ibtimes.co.uk/africa-china-summit-xi-jinping-pledges-60bn-development-overlooks-rights-abuses-1531876> (accessed 12 January 2018).

China ranks Zambia as ..., (2016), "China Ranks Zambia as Second Trading Partner in Southern Africa", LusakaTimes, 16.05.2016, available at: <https://www.lusakatimes.com/2016/11/16/china-ranks-zambia-second-trading-partner-southern-africa/> (accessed 12 January 2018).

Condon, Madison. (2012), "China in Africa: What the Policy of Nonintervention Adds to the Western Development Dilemma", PRAXIS – The Fletcher Journal of Human Security, Vol. XXVII – 2012

De Comarmond, Cecile. (2011), "China Lends Angola \$15bn, but Few Jobs are Created", Mail & Guardian Online, 06.03.2011, available at: <http://mg.co.za> (accessed 12 January 2018).

Elliott, Michael. (2007), "China Takes on the World", Time Magazine, 11.01.2007, available at: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1576831-1,00.html> (accessed 12 January 2018).

England, Andrew. (2011) "Sata Gives Chinese Investors Guarded Welcome", Financial Times, 26.09.2011, available at: <https://www.ft.com/content/a44aaffe850-11e0-ab03-00144feab49a?mhq5j=e1> (accessed 12 January 2018).

Feng, Bree. (2014) "China Expands Investment in Tanzania", New York Times, 12.09.2014, available at: <http://www.nytimes.com> (accessed 12 January 2018).

French, Howard. (2004) "China in Africa: All Trade, With No Political Baggage", New York Times, 08.08.2004, available at: <http://www.nytimes.com> (accessed 12 January 2018).

Girouard, Étienne. (2008) "China in Africa: Neo-colonialism or a New Avenue for South-South Cooperation? A Review of Perspectives", Africa-Canada Forum, April 2008.

Habova, Antonina. (2015) "Silk Road Economic Belt: China's Marshall Plan, Pivot to Eurasia or China's Way of Foreign Policy", KSI Transactions on Knowledge Society, Vol. 8, Number 1, March 2015, pp.64-70.

Hare, Paul. (2007) "China in Angola: An Emerging Energy Partnership", China Brief, Vol. 6, Issue 22, 09.05. 2007, available at: <http://www.jamestown.org> (accessed 12 January 2018).

Hitchens, Peter. (2008) "China Has Created a New Slave Empire in Africa", Daily Mail Online, 28.09.2008, available at: <http://www.dailymail.co.uk/news/>

article-1063198/PETER-HITCHENS-How-China-created-new-slave-empire-Africa.html?mrn_rm=als1 (accessed 12 January 2018).

Hofmann, K., J. Kretz at al. (2007) "Contrasting Perceptions: Chinese, African, and European Perspectives on the China–Africa Summit", IPG 2/2007.

Holslag, Jonathan. (2007) "China's Diplomatic Victory in Sudan's Darfur", SudanTribune, 01.08. 2007, available at: <http://www.sudantribune.com/> (accessed 12 January 2018).

Hongxiang, Huang at.al., (2016) "China's Africa Dream Isn't Dead", Foreign Policy, 18.02.2016, available at: <http://foreignpolicy.com/2016/02/18/africa-kenya-tanzania-china-business-economy-gdp-slowing-investment-chinese/> (accessed 12 January 2018).

Horta, Loro. (2006) "Dragon in the Savanna: China's Rising Influence over Angola", Strategic Analysis, Vol. 30, Issue 2, April 2006, Institute for Defence Studies and Analyses, pp. 493–495.

Jacks, Mzwandile. (2014) "China Emerges Tanzania's Major Investor", Ventures Africa, 29.01.2014, available at: <http://venturesafrica.com/china-emerges-as-tanzanias-major-investor/> (accessed 12 January 2018).

March, Jenni. (2015) "The Town that China Built: Tourism Boom at Zambia's Victoria Falls thanks to Chinese Makeover", Post Magazine, South China Morning Post – International Edition, 10.01.2015, available at: <http://www.scmp.com/magazines/post-magazine/article/1676851/how-chinese-zambia-are-getting-rich-and-boosting-tourism> (accessed 12 January 2018)

Mbaye, Sanou. (2006) "China's Grand Africa Strategy", Project Syndicate, 06.10.2006, available at: www.project-syndicate.org (accessed 12 January 2018)

Mfula, Chris, MacDonald Dzirutwe. (2011) "Zambia's 'King Cobra' Sata Sworn in as President", Reuters, 23.02.2011, available at: <http://www.reuters.com/article/us-zambia-election-idUSTRE78M1L820110923> (accessed 12 January 2018).

Ruparelia, Aman. (2015) "The Chinese Impact on Tanzania", The Market Mogul, 31.03.2015, available at: <http://themarketmogul.com/the-chinese-impact-on-tanzania/> (accessed 12 January 2018).

Sata U-turns on China, (2011), "Sata U-turns on China", LusakaTimes, 30.10. 2011, available at: <https://www.lusakatimes.com/2011/10/30/sata-uturns-china/> (accessed 12 January 2018).

Shelton, Garth. (2005) "China, Africa and Asia Advancing South-South Cooperation". – Politics and Social Movements in an Hegemonic World: Lessons from Africa, Asia and Latin America. CLACSO, 2005.

Wilson, Nigel. (2014) "Chinese Premier Li Keqiang: No Strings to our Relationship with Africa", International Business Times, 2014, available at: <http://www.ibtimes.co.uk/chinese-premier-li-keqiang-confirms-no-strings-relationship-africa-1447739> (accessed 12 January 2018).

ОТНОШЕНИЯТА КИТАЙ-АФРИКА: В ТЪРСЕНЕ НА НОВ МОДЕЛ НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Резюме

През последното десетилетие темата за отношенията Китай-Африка привлича все по-сериозно внимание на глобално ниво, с оглед на актуалните измерения на намесата на Пекин в световен мащаб. КНР се изправя пред предизвикателството да се адаптира към новите геополитически и геоикономически реалности и приложениите мерки трансформират и нейните подходи спрямо конкретни региони. С оглед на тези тенденции целта на изследването е да се анализират основните вектори на разгръщащото се китайско сътрудничество с Африка, като специфична задача се явява и съпоставянето му с прилаганите стратегии от страна на ЕС.

Ключови думи: Китай, Африка, външна политика, сътрудничество, енергетика

JEL: F50, F54, O13, Q40

CHINA-AFRICA RELATIONS: IN SEARCH OF A NEW MODEL FOR COOPERATION

Abstract

In the last decade, the subject of China-Africa relations provokes special attention on a global level in view of the new dimensions of Beijing's involvement in the world. China is facing the challenge to adapt to new geopolitical and geoeconomic realities and the undertaken measures transform its approaches towards different regions. In the light of these trends, the paper explores the principal vectors of China's cooperation with Africa with specific aim to compare it with the strategies of the EU.

Key words: China, Africa, foreign policy, cooperation, energetics

JEL: F50, F54, O13, Q40